

BRATISLAVA V BÁSNICKOM STVÁRNENÍ JÁNA PONIČANA

Jaroslav Šrank

Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Šrank, Jaroslav. 2022. „Bratislava in poetic shaping by Ján Poničan.“ *Philologia* 32 (1): 115–129.

Abstrakt: Básne Jána Poničana obsahujú mnohé reprezentácie moderného mesta a zvlášť Bratislavy. Z tohto hľadiska má osobitné postavenie jeho zbierka *Mesto* (1947). Zahŕňa básne najmä z prelomu 30. a 40. rokov. Štúdia stručne opisuje túto zbierku a analyticko-interpretácie skúma jednu vybranú báseň z knihy, ťažiskový text *Pieseň o meste*. Báseň sa dá chápať ako individualizovaný príbeh generačne a skupinovo motivovanej skúsenosti s medzivojnovou slovakizáciou Bratislavy s predpokladom jej proletarizácie. V popredí analýzy sú motívy mesta ako ženy s variantmi pobehtica, rodička, panna a zobrazenie subjektu v premenlivých rolách tuláka, dobyvateľa, spasiteľa. Príležitostný charakter básne, ktorá je svojím vznikom zviazaná s Viedenskou arbitrážou z novembra 1938, báseň začleňuje k varovným alegóriám. Oneskorené publikovanie umožňuje čítať text už aj z povojnovej perspektívy. Tieto interpretačné možnosti sú naznačené v závere state.

Kľúčové slová: Ján Poničan, básnická zbierka *Mesto* (1947), básnická reprezentácia mesta, Bratislava

Abstract: Ján Poničan's poems contain many representations of the modern city and Bratislava in particular. His collection *The City* (1947) includes poems mainly from the turn of the 1930s and 1940s. This study briefly describes this collection and examines one selected poem, the focal text *Song of the City*. The poem can be understood as an individualized narrative of a generational and group-motivated experience of the interwar Slovakization of Bratislava, with the assumption of its proletarianization. At the forefront of the analysis are the motifs of the city as a woman (the harlot, the parent, the virgin) and the depiction of the subject (the vagabond, the conqueror, the saviour). The occasional nature of the poem, which is tied to the Vienna Arbitration of November 1938, incorporates the text with cautionary allegory. The belated publication makes it possible to read the text

already from a post-war perspective. These interpretative possibilities are hinted at in the conclusion of the study.

Key words: Ján Poničan, poetry collection *Mesto* (1947), poetic representation of the city, Bratislava

V období pred rokom 1989 sa v slovenskej literárnej vede ustálila nasledujúca mienka o hodnote básnickej tvorby J. Poničana: „do popredia sa vtláča najmä vývinová hodnota jeho básnickej iniciatívy, nerozlučne spätá s dvadsiatymi rokmi, keď objektívny vývin nastolil úlohu formovania socialistického prúdu v slovenskej poézii“. Citát pochádza od Z. Klátika (1978, 100), no príbuzné tvrdenia by sme našli podpísané aj inými menami; vzťahujú sa pritom hádam bez výnimky na Poničanov debut s názvom *Som, myslím, cítim a vidím, milujem všetko, len temno nenávidím* (1923). Je zrejmé, že v tejto polohe býval Poničanov vývinový prínos odvodzovaný od vonkajších, ideologických princípov. Dnes tento smer úvah nemá priame pokračovanie. Pokiaľ ide o estetické kritériá, ako básnikovo najvyspelejšie dielo vyčnieva skladba *Divný Janko* (1941) a na tomto názore sa dokonca zhodujú názory vedcov spreď roka 1989 (za všetkých Šmatlák 1979, 311) aj po ňom, hoci sa zásadne zmenil výklad zmyslu tejto skladby (Habaj 2016, 65 – 69).

Zámerom tohto príspevku je pristiaviť sa pri jednej zložke Poničanovej poézie, ktorá pri pohľade z vyššie uvedených perspektív nemusí byť dosť dobre viditeľná, hoci sa o nej v zásade dobre vie. Je to výrazná pozornosť, ktorú básnik Poničan venoval stvárňovaniu mesta, mestského života a človeka. Ako napísal M. Chorváth, Poničan „medzi prvými vo svojej generácii dal nám zážitok mesta“ (1962, 128). Pod mestom mal Poničan navyše zvlášť často na mysl Bratislavu. Činil tak ako jeden z prvých v našej modernej poézii a zároveň sa tak ako jeden z mála činil sústavne. Z toho vyplýva aj cieľ nasledujúcich riadkov, zaoberať sa Poničanovou básnickou reprezentáciou Bratislavy, predbežne jednou jej podobou.

Ak sa aj vie a kvituje, že v Poničanovej poézii zaujíma mesto výrazné miesto, o *Meste*, teda Poničanovej zbierke vydanej v roku 1947, to už tak samozrejme neplatí, hoci ide o monotematickú knihu, ktorou básnikov záujem o stvárňovanie Bratislavy kulminoval. J. Brezina, po Chorváthovi druhý Poničanov monografista, o nej konštatoval: „novodobú Bratislavu evokuje autor celou básnickou zbierkou ako jeden z prvých slovenských básnikov“ (Brezina 88, 123). Zbierku *Mesto* vydal Národný výbor Bratislava v prvej tretine roka 1947 v 300 exemplároch. Na vyznení knihy má dôležitý podiel 10 celostranových ilustrácií Františka Reichentála, zobrazujúcich rôzne bratislavské motívy. Podľa spisovateľovej bibliografie kniha zaznamenala jediný dobový literárnokritický ohlas, recenziu

J. Fabiana (1947, 4) uverejnenú v denníku *Práca*, a ani neskôr výraznejšiu pozornosť literárnej vedy nepritiahla (okrajovo knihu komentuje Nádaskay 2021).

Čiastočne to naisto bude spôsobené tým, že básne vyšli usporiadané do knižného celku oneskorene, v celkom odlišnej, na vlastný spôsob rozporupnej situácii oproti okolnostiam, za ktorých vznikali. V knihe je ku každej básni pripojený letopočet, ktorý chápeme ako údaj o vzniku. Usporiadanie textov je v zásade chronologické. Prvých päť básní (*Vyznanie, Variácie, Dvoreníe, Podhradie, Viechy*) spája rok 1937. Nasledujúca báseň *Hviezdy a Dunaj* má vročenie 1934 a predstavuje výnimku z lineárneho časového usporiadania. Ďalšie dve básne sú určené nielen rokom, ale aj odkazom na bližšie datovateľné medzinárodnopolitické udalosti: za básňou *Bratislava* je umiestnená poznámka „*Po Mníchove, 1938*“ a za *Pieseň o meste* informácia „*Po Viedni, 1938*“. Na záver zbierky sú zaradené dve básne s vročením 1940 (*Na kúpalisku, Dunaj*).

Bližšie informácie o genéze zbierky poskytuje Michal Chorváth v básnikovej monografii. Chorváth spomína, že v minulosti na podnet J. Smreka zostavoval z Poničanových rukopisov zbierku, ktorá vyšla pod názvom *Póly* v roku 1937 v edícii EMSA (1972, 157). Na základe tejto skúsenosti uvádza nasledujúce podrobnosti: „z rukopisu nazvaného *Básne 1935 – 1938*, ktorý tvorí podklad zbierky *Póly*, vydanéj roku 1937, nájdeme básne zaradené do zbierky *Mesto* z roku 1947 i do zbierky *Riava neutícha* z roku 1958“ (Chorváth 1972, 17). Ilustruje sa tak jav, ktorý bol v Poničanovom básnickom pôsobení pomerne častý, a to „nesúhlas chronológie tvorby s chronológiou prvých vydaní“ (Chorváth 1972, 17). Obraz o rozlohe a skladbe tohto posunu by bol úplnejší, keby doň boli zahrnuté aj príklady z ďalšej Poničanovej pôvodnej i prekladovej tvorby. Nateraz postačí konštatovať, že práve v rokoch 1938 – 1945 Poničan oveľa menej publikoval, ako tvoril.

Básňou, ktorú budeme rozoberať, je *Pieseň o meste*, jeden z tých textov súboru *Mesto*, ktoré už pre umiestnenie v rozvrhu zbierky, značný rozsah, námetové charakteristiky, poetologické vlastnosti i estetickú účinnosť, nevraviac o manifestovanej väzbe na konkrétnu spoločensko-politickú realitu mimoriadneho významu, možno chápať ako centrálnu či ťažiskovú básne knihy. Hlavným cieľom nasledujúcej state je opis, rozbor a interpretácia básne ako literárnej reprezentácie Bratislavy.

Pri výklade budeme vzhľadom na príslušnosť básne k monotematickej zbierke a s ohľadom na jej umiestnenie v knihe vychádzať z predpokladu, že čitateľ báseň vníma ako reprezentáciu Bratislavy, hoci je v texte prevažne označovaná iba apelatívom mesto a vlastné meno je použité až 9 veršov pred koncom.) Neбудeme teda nad všeobecným pomenovaním hrať hru na literárnu hádanku. Čitateľa k takejto konkretizácii napokon nabáda už výtvarná zložka zväzku. Na dvojstrane, ktorou sa báseň začína, je vedľa textu, ktorého súčasťou je aj spoje-

nie „*tvoj hrad*“ (Poničan 1947, 28), umiestnená práve ilustrácia s motívom Bratislavského hradu. Na sémantické odtiene vyplývajúce z použitia pomenovaní rôzneho typu však upozorníme.

Názov básne má žánrovo-tematické identifikačné zameranie, signalizuje, že v básni pôjde o vyjadrenie subjektívneho pohľadu na mesto. Označenie *pieseň* možno chápať voľne, ako piesňovosť indikujúcu lyrické stvárnenie subjektívnych pocitov. Túto charakteristiku napĺňa text s istou licenciou. Je totiž založený na striedaní lyrických, naratívnych a takmer výkladových pasáží. Ďalšie čítanie potvrdí, že text má i piesňovú formu, keďže sa v ňom pracuje s celým radom rytmizujúcich prostriedkov. Podrobne tieto veci opísal J. Brezina (1988, 128 – 130), my tu zrekapitulujeme len to, že báseň má pravidelné strofické usporiadanie, pozostáva zo 16 sedemveršových strof. Verše majú daktylsko-trochejský rytmus s prvou daktylskou stopou. V každej strofe sa uplatňuje rovnaká rýmová schéma (a – b – a – b – c – c – b), s ktorou je takmer bez výnimky synchronizované striedanie osem- a devätslabičných veršov (9 – 8 – 9 – 8 – 9 – 9 – 8).

Prvá strofa básne má toto znenie: „*Chodím ti často po uliciach / Cudzincom nie som Uver mi / Hltal som v tebe svetlo prach / Hľadal som taje za dvermi / aby som odkryl jadro tvoje / Tichá a búrky nepokoje / vyhrabal z vekov kaverny*“ (Poničan 1947, 28). Apostrofa ako štylistická figúra určuje začiatok výpovede i text ako celok. Figúra príhovoru zblížuje toho, kto prehovára, s predmetom jeho výpovede. Neživý komplexný predmet, mesto, v texte zastupujú metonymie zo sféry stavebníctva. Hmotnú existenciu mesta navodzujú motívy (príklady sú z prvých dvoch strof) ako ulice, dvere, kaverny, múry, steny. V tretej strofe pribudne aj jedna z bratislavských dominánt, hrad. Oslovenie však má aj vivifikačný účinok (Zambor 2010, 20), mesto je antropomorfizované. Neživý predmet výpovede metamorfuje na živo reagujúcu entitu, ktorá je postupne identifikovaná ako žena. Ponajprv sa použije ženský gramatický rod, na ktorý vzápätí nadviaže obraz z oblasti telesnej, intímnej, erotickej komunikácie: „*Bola si cieľom letnej túry / Horúco si ma prijala*“ (Poničan 1947, 28).

Druhou strofou sa začína prvý väčší významový celok básne, ktorý siaha až po štvrtú strofu. Nadväzuje na vstupné verše výpovednou perspektívou (1. os. sing., apostrofa) a rozvíja zameranie výpovede na minulosť, podanú v empiricky ukotvenej a zmyslovo sýtej modalite: „*Keď som ti prišiel medzi múry / Roky som písal Dvadsaťdva / Bola si cieľom letnej túry / Horúco si ma prijala / Teplotou boli plné steny / Bol som tu taký opustený / ako keď chodí prhláva*“ (Poničan 1947, 28).

Aj nasledujúce dve strofy spája spomienkové zameranie na konkrétnu epizódu (prvú návštevu Bratislavy). V duchu podvojného kódovania nastoleného antropomorfizačnou apostrofou možno toto rozprávanie vnímať aj ako spomienku na zoznámenie. Zážitok, ktorý táto časť básne rekonštruje, sa v podstate kryje s epizódou, ktorú zmieňuje Poničanova memoárová kniha *Búrlivá mla-*

dosť (1975): „Bratislavu som objavil už roku 1922. Cestou z Prahy som prerušil cestu v bielej veste, v lüsterovom kabáte a s pinčom na hlave som sa vybral vtedy Štefánikovou ulicou pod Michalskú vežu. Júnové slnce pražilo, okolo samé cudzie tváre – cítil som sa ako túlavé psisko. Pocity z tohto stretnutia s Bratislavou sa skryli do tajnej priehradky mozgových závitov a vynorili sa po rokoch – pri písaní básne *Pieseň o meste*“ (Poničan 1975, 40).

Pre túto pasáž básne je príznačné využitie meteorologickej obraznosti (Zambor 2010, 21), konkrétne obrazov zo zdrojovej oblasti letného počasia: „*Ale aj tvoj hrad sotva dýchal / Pustý bol Suchý Bez šťávy / Júnový lúč mi oči pichal*“ (Poničan 1947, 28). Júnové, pre subjekt neznáme mesto (terra incognita) je na znak negatívnej prvej skúsenosti stotožnené s pustatinou, púšťou. Akcent na telesný diskomfort subjektu je senzualizáciou jeho emocionálno-psychického rozpoloženia na spôsob paralelizmu medzi vnútorným a vonkajším dianím. Vôbec spojivo prvých strof básne predstavuje zmyslová obraznosť, ktorej zdrojovou oblasťou sú najmä haptické vnemy. Súbor týchto motívov (chôdza, vyhrabať, horúce prijatie, teplé steny, rozpálené, vysušené mesto, hrad i ulice...) súvisí so všetkými typickými hmatovými orgánmi (ruka, pokožka, noha). Sémantika tejto časti v podstate napĺňa zameranie hmatových konceptuálnych metafor (Vaňková, Nebeská, Saicová Římalová a Šlédrová 2005, 163 – 187) na vyjadrenie významov z cieľovej oblasti medziľudských vzťahov, emócií, ľudských vlastností, ale aj spoločenských javov.

Poničan cez námiet prvej návštevy mesta otvára problémovým spôsobom tému vzťahu subjektu básne a Bratislavy. Prvý, poznávací dotyk (prechádzka s funkciou obhliadky) ústi do sklamaní a udalosť nadobúda ráz neúspešnej expedície, nevydareného dobyvateľského výpadu. V reči sociálnych rituálov ide o zoznámenie (pokús o zblíženie), ktoré prináša averziu (ublíženecký pocit). Sklamané očakávanie a rozladenie ústi do použitia hrubého výrazu v závere danej sekvencie: „*Pod pinčom potila sa hlava / V srdci len pocit neblahý / Cudzoty Sucha Nemilosti / Myslel som Cundra nepohostí / tuláka cestou od Prahy*“ (Poničan 1947, 30).

Hanlivé slovo zaiste v básni pôsobí nečakane, provokatívne, brutalizujúco. Nezodpovedá konvenciám, ktoré spravidla náležia k výpovediam tohto tematického zamerania. Ani pri stotožňovaní mesta a ženy nebýva konkretizácia do pohľadu bežne vychýlená až do inzultáčnej modalít. Výraz ostatne nezodpovedá ani dôverne, paritne ladenej komunikačnej situácii zo začiatku básne. Prichádza však pri ňom na pamäť príznačná stratégia básnika, ktorého počínanie svojho času, v roku 1934, A. Matuška ocenil výrokom, že „hodil do stojatých vôd niekoľko nezabudnuteľných grobianskych bômb“ (Matuška 1975, 90). Okrem toho, v zbierke *Mesto* sa stotožnenie mesta s prostitútkou či pobehlicou objavuje už skôr. V básni *Variácie* je Bratislava prirovnaná k predajnej žene a kurtizáne (Po-

ničan 1947, 10), v básni *Bratislave*, ktorá je zaradená bezprostredne pred *Pieseň o meste*, je nazvaná „*cundra stará maľovaná*“ (Poničan 1947, 20). Táto alegória má okrem toho paralelu v básni E. B. Lukáča *Bratislava*, ktorá je súčasťou zbierky *Moloch* (1938), kde je datovaná rokom 1936. Na túto súvislosť upozornil J. Brezina (1988, 124).

Okrem expresívno-performatívnej funkcie sa nadávka podieľa aj na sebaštylizácii vypovedajúceho subjektu, napokon, nekryje sa s oslovením objektu, je skôr súčasťou subjektivej reflexie. Pri autocharakteristike subjekt upriamuje našu pozornosť najmä na svoju nekonformnosť. Mládenec na cestách, svetácky turista („*cestou od Prahy*“, Poničan 1947, 30), tulák, zbojník, ten, kto sám seba volá „*koťuh túlavý*“ (Poničan 1947, 30). Udáva aj svoj vek, čo možno vnímať ako podnet čítať text nielen autobiograficky, ale aj ako generačnú výpoveď o hľadani cesty mladej poprevratovej generácie k mestskému životu. Subjekt sám seba definuje ako „*Tuláka Sedliackeho syna / Zbojníka divej Polany*“ (Poničan 1947, 30). Týmito slovami s oporou v básnikovej biografii modeluje svoju identitu aj cez príslušnosť k nadindividuálnym fenoménom, k sociálnej vrstve a etnickej skupine. (Ako je známe, Poničanovým rodiskom bola Očová a mal roľnícky pôvod, ďalšie údaje k autorovmu detstvu a mladosti uvádza Knížek (1977, 231).) Z dvoch východiskových slovenských kultúrnych modelov, o ktorých uvažoval F. Miko (1969) ako o roľníckom a pastierskom archetype, zodpovedá profil Poničanovho subjektu tomu druhému. René Bílik s pastierskym archetypom viaže kategóriu „sloboda v pohybe“, ktorá pozostáva z takých hodnôt ako voľnosť, náhodnosť, individuálnosť, nezávislosť a iné, a na krajnom póle s ním stotožňuje aj fenomén zbojníctva (2011, 47 – 48). To sú presne atribúty, ktorými disponuje aj tento vypovedajúci. Tak sa spätne poodkrýva aj pozadie už absolvovaných pasáží o „nekompatibilitu“ subjektu a mesta z rozprávania o prvej návšteve Bratislavy. Môže ním byť aj hodnotová, do morálnych kategórií premietnutá kultúrna opozícia dedinsko-prírodný svet – mesto. Najmä vzhľadom na stotožnenie mesta s cundrou núka sa ako pohnútko tohto trópu onen apriórny hodnotový protiklad, taký bežný v slovenskej kultúre, podľa ktorého voči nevinnnej prírode a cnostnej dedine mesto reprezentuje nereseň. Je to však len eventualita. V samotnom mikrokontexte sa nemravnosť mestského života netematizuje, navyše subjekt prichádza z Prahy, čiže veľkomesta, s ktorým už je podľa všetkého zžitý. Mesto nie je dehonestované pre svoju otvorenosť voči iným, ale preto, že subjekt, zameraný na seba, sa cíti vylúčený, „odmietnutý“.

Plnšie opodstatnenie metafory cundry objasňuje reflexívna pasáž v rozsahu tri strofy, ktorá nasleduje. Na zážitkovo-empirickú štylizáciu a intímne kódovanie sa navrstvuje nadosobná výkladová konštrukcia. Záznam skúsenosti strieda súbor postulátov a argumentov, ktoré presahujú horizont subjektivej empirie. Tomu zodpovedá aj zaujatie kolektivizujúcej prvej osoby plurálu. Sekvencia

reprodukuje dobový mýtizujúci konštrukt o „našom“ pôvode a dejinách Bratislavy (Tancer 2013, 144), od ktorého slovenské etnikum odvíja tzv. historické právo na mesto (Luther 2010, 119). Východiskom je téza o prvotnej etnickej identite mesta, o pradávnom slovanskom miestnom osídlení, o príslušnosti mesta k Veľkej Morave (Luther 2010, 116). V duchu tohto konštraktu argumentuje aj Poničan práve odkazom na veľkomoravskú éru: „*Zabudla na vek svojej slávy / ktorou ju ovil Rastislav*“ (Poničan 1947, 32). Báseň rozvíja predovšetkým ideu o prerušenej kontinuite, o strate a absencii etnickej identity, zapríčinennej vonkajšími, cudzími a scudzujúcimi mocenskými vplyvmi a zásahmi („*Cudzí lesk dušu priotrávil*“, Poničan 1947, 32). Príznačný je tiež motív pretrhnutých väzieb medzi (odnárodným) mestom a jeho (slovenským) regionálnym okolím, pričom odcudzenie je vykladané dvojako, sociálne aj etnicky: „*Paňou je cundra Hoci siná / od krutých vekov pohany / ktorá ju od nás oddelila / aby si v cudzích rukách žila / zabudla na ľud odrany*“ (Poničan 1947, 30).

Zásluhou reflexívnej časti básne sa rozširuje významová platnosť identifikácie Bratislavy s nerestnou ženou aj o ideologickú rovinu determinovanú kritériom národnej identity a sociálnej príslušnosti. Nemravnosť ako charakteristika mesta je dehonestáčnym označením najmä pre jeho etnickú diverzitu spojenú s dominanciou iných národných skupín, než je slovenská, najmä maďarskej a nemeckej. Báseň v tomto ohľade nezachádza do detailov, vystačí si s protikladom naše (slovenské) – cudzie, pričom pod pólom cudzie sú zahrnuté všetky ostatné etnické spoločenstvá s mocensky významným postavením. V tomto zmysle možno pripustiť, že terčom výsmešnej nálepky je jedna zvlášť príznačná charakteristika mesta. Etnografia o poprevratovej Bratislave uvažuje ako o etnicky, jazykovo, konfesijné i kultúrne pestrom, tolerantnom meste, čo možno označiť aj ako „národne laxnú spoločnosť“ (Luther 2018, 67), pre ktorú národnostná príslušnosť môže byť „flexibilným a pragmatickým prvkom“ (Tancer 2013, 220).

Ako sme už ilustrovali, národnej perspektíve sekunduje sociálna, k slovu prichádzajú aj výrazy z kontextu sociálnych protikladov (prosperujúce meštianstvo – biedny ľud). Vzhľadom na historické dedičstvo podriadenosti mesta inonárodnej moci je aj diagnóza jeho sociálnej kondície uchopená ako nesloboda, poddanstvo, otroctvo: „*vo svojom cudzom inotaji / zhúžvaná ako v šatlave*“ (Poničan 1947, 32). Paralelne Poničan exponuje aj historický osud kolektívu „*porobou bitých ozembuchov*“, ku ktorému sa hlási: „*nám ak kvitol smrtihlav / stúlený v dialke pod horami / Vládli sme bičom valaškami / nad krdlom oviec čriedou kráv*“ (Poničan 1947, 32).

Ďalšie tri strofy predstavujú návrat k biografickej rovine výpovede, k prvej osobe singuláru. Táto časť zobrazuje ďalší stupeň subjektovho vzťahu s Bratislavou, nasledujúci na časovej osi po istej prestávke od prvej krátkej epizódy a kon-

cipovaný ako nový začiatok i nová fáza v jeho živote. Priamo to vyjadruje už dvojveršie: „*Potom som prišiel ako domov / Ak byt je znakom domova*“ (Poničan 1947, 32). Rolu tuláckeho návštevníka nahrádza pozícia prisťahovalca, ktorý sa stáva novým obyvateľom mesta. Znova tu možno pripustiť aj generačno-sociálnu synekdochu: subjekt svojím príbehom zastupuje urbánnu domestikáciu jednej generácie slovenskej inteligencie.

Sekvencia sa odvíja od celého súboru biografických faktov zviazaných s osobou empirického autora, ktoré sa viažu na dlhý a v čase písania básne i uverejnenia zbierky ešte trvajúci úsek jeho života. V životopisných zhrnutiach, autobiografických rekonštrukciách a v spomienkových prameňoch býva v súvis s udomácnením a pôsobením Poničana v Bratislave dôraz kladený na jeho prácu v advokácii a na jeho politické aktivity, oboje determinované spisovateľovým členstvom v komunistickej strane, ako aj na jeho účasť na umeleckej bohéme. Ján Poničan bol od roku 1926 zapísaný ako koncipient postupne u viacerých, zväčša bratislavských advokátov, vlastnú advokátsku kanceláriu si otvoril vo februári 1933 (Knězek 1977, 234 – 236). V Bratislave býval najprv na Zelenej 2, potom na Šoltésovej 2, neskôr v 40. rokoch na Heydukovej 11 a Molotovovej 22 (Kerecman bez vročenia, bez paginácie). Okrem vlastných memoárov *Búrlivá mladosť* (1975) sú k tejto etape Poničanovho života dostupné aj ďalšie evokácie, napríklad portrétna spomienková esej Š. Žáryho v knihe *Rande s básnikmi* (1988).

Nasledujúce verše formulujú, akým spôsobom sa subjekt s mestom zžil a ako v ňom účinkoval. Priestor dostanú viaceré roviny života a štatúty. Poradím aj veršovým rozsahom je pred spodobením osobnej životnej sféry rámcovanej priestormi mesta uprednostnený pohľad na subjektovu rolu v spoločenskom dianí. Kým dosiaľ bola z dvojice etnická a sociálna problematika v popredí tá prvá, teraz je dôraz položený na sociálne otázky, a to v spojení s politickými aktivitami subjektu. Kategória národ sa rozptyľuje v pojme ľud.

Spôsob, akým sa subjekt v tejto časti charakterizuje, prezrádza nadväznosť na podstatné zložky pastiersko-zbojníckej identity: „*Bol som vždy svojím neodvislý / Cudzia mi vôľa pánova*“ (Poničan 1947, 34). Tento postoj je v kontexte mesta interpretovateľný najprv ako antimeštiacky. Korešponduje tiež s rozdielom medzi s ponímaním slobody, ktoré zodpovedá pastierskemu archetypu, a slobody typickej pre mesto. Mestská sloboda sa voči tej prvej profiluje ako ohraničená, ako sloboda „len pre niekoho“ (Bílik 2011, 49). To stavia mesto do pozície emblému súčasného stavu, ale tiež mu udeľuje funkciu prísľubu zmeny (mesto ako nádej). Táto skúsenosť a tento postoj je v básni rozvíjaný najmä cez motívy odporu subjektu voči sociálnym hraniciam, rozdielom, rozporom a konfliktom. Mesto usporiadané na princípe „uzatvárania, diferencovania, vylúčenia“ (Bílik 2011, 49), mesto ako reprezentácia sociálnej problematiky je priblížené najmä v strofe: „*Len to čo všetkým slúžievalo / otvorilo sa predo mnou / Kaviarne Viechy*

Málo / Ostatné kryté záclonou / cudzoty vlastníctva a vlády / Číhal som staval barikády / spoza nich strieľať do domov“ (Poničan 1947, 34). Subjekt ilustruje sociálne limitované životné možnosti, s ktorými bol v meste konfrontovaný, nadväzuje na profil nonkonformistu vybudovaný v predchádzajúcich častiach básne a zaujíma odvetnú pozíciu barbara, ktorý usiluje o rozvrátenie existujúceho spoločenského poriadku. Hoci sa predstavil ako obyvateľ mesta, nesplynul s ním a svoje zbojníctvo modifikoval do roly dobyvateľa. Tento archetyp rozvinutím o odkazy na svoje verejné pôsobenie v politickej sfére konkretizuje do polohy uvedomelého plebejca, bojovníka za sociálne záujmy plebejských vrstiev národa, politického agitátora a organizátora, revolucionára.

V duchu tohto sebaheroizovania je obraz prítomnosti na rozdiel od minulosti celkom v znamení motívov agresívnej virility, vojny a živelných pohrôm, ktoré vyjadrujú vysokú mieru zaangažovanosti subjektu na sociálnych konfliktoch s cieľom vyriešiť ich násilnou cestou (revolučnou aktivitou): barikády, číhanie, strelba, ihla, bohatier, víchor váľajúci múry, požiare, búrky, karamboly. Predobrazom mesta v tejto časti už nie je nehostinná púšť, ale obliehaná pevnosť. V tom sa prejavuje Poničanova diagnostika spoločenských konfliktov: z plebejskej perspektívy sa mesto javí ako rozdelené na nedostupné (cudzie) centrum a prisvojenú (našu) perifériu. Mesto poznamenané politickými aktivitami organizovanými komunistickou stranou je zároveň arénou sociálneho zápasu, triedneho boja, ktorý je ponúkaný ako anticipácia proletárskej revolúcie, ktorá podľa subjektovho presvedčenia zákonite bude nasledovať. Métou je mesto, ktoré sa už nevyznačuje obmedzeným dávkovaním slobody, ale mesto, v ktorom dobyvateľ (zbojník s pastierskymi koreňmi) presadil pre všetkých svoj koncept bezhraničnej slobody.

S prechodom na námetovú rovinu spoločenských problémov a diania došlo aj k posunu v situovaní výpovede. V prvých troch strofách rozoberanej sekvencie sa pracuje so singulárom, pokiaľ ide o pozíciu subjektu, a s apostrofou a analógiou medzi mestom a ženou, pokiaľ ide o predmet výpovede: „*Skrývala si sa Hrala so mnou / Predomnou veža slonová národov záujmov a myslí*“ (Poničan 1947, 32). Potom výpoveď prejde do tretej osoby singuláru, respektíve plurálu a vyznačuje sa pasívnymi vetnými konštrukciami. Tento odstup stojí za pozornosť, pretože je v protiklade voči rovine intímno-erotických významov, ktoré sa podieľajú aj na zmysle tejto časti a na jej väzbách s ostatnými časťami výpovede. Vidno to už z citovaného dvojveršia s motívom zvädzajúcej partnerky i so symbolom veže zo slonoviny. Pozícia tohto dvojveršia umožňuje vnímať motívy, ktoré nasledujú, ako reakciu subjektu na dispozície a podnety objektu. Na rozdiel od odmietavého stretnutia s cundrou sa tu teda uplatňuje sujet flirtovania a zvädzania. Keď sa po dvoch strofách báseň znova vracia k reflexii intímnej, erotickej sféry, rétoriku boja, zviazanú so spoločenskými aktivitami subjektu,

zasa dopľňa či alternuje koncept loveckej hry: „*Osobný život drobné kľbko / púšťalo nite do času / Vždy sa tu bojovalo tľklo / Získalo však aj okrasu / ovinúc ženské srdcia drieky / lovilo rybky slasti z rieky / uprostred krútnav zápasu*“ (Poničan 1947, 36). Tu dobre vidno, že pre Poničana je naozaj príznačné nielen napätie, ale aj „oscilovanie medzi prostredím urbánnym a rurálnym“ (Habaj 2016, 52). Z hľadiska zachovania či premeny subjektivej kultúrnej totožnosti sa táto symbolika javí ako výsledok prepojenia oboch sfér, ako amalgám nekompromisnej erotickej praxe divokého pastiera s mestskou kultúrou zvädzania, flirtovania.

Štyri strofy pred koncom básne sa znova vracia analógia mesto – žena sformovaná v jej úvode. Zásluhu na tom má rozvinuté prirovnanie: „*Myšlienky city búrily sa / Mesto sa triaslo pod nimi / ako keď milý priblíži sa / k milenke horiac plodnými / citmi a ona čaká pohyb / ktorým sa pretne temno pochýb / Dieťa chcem a on spraví mi*“ (Poničan 1947, 36). Touto projekciou nateraz graduje erotická rétorika, nazeranie na vzťah subjektu a mesta cez prizmu erotickej komunikácie. Ide o spôsob, ako vyprofilovať subjekt nielen cez rolu svedka a obetavého dobyvateľa, ale aj nositeľa premien, žiadaného rozsievачa. Mesto predurčené na vznik nového života patrí medzi toposity utopického charakteru s optimistickou, harmonizačnou intenciou. Mesto, ktoré prestáva byť uzavreté a má v úmysle odovzdať sa dobyvateľovi, mesto transformované na úrodnú pôdu, je reprezentáciou subjektovho sebavedomia, pokiaľ ide o mieru vlastného stotožnenia s modernou urbanitou. Projekcia mesta ako túžiacej ženy v texte účinkuje aj ako erotické pointovanie revolučných aktivít subjektu približovaných v predchádzajúcich strofách. Má potvrdiť, že protiestablišmentové úsilie subjektu je oprávnené a účinné, že je vo vlastnom záujme mesta, lebo najlepšie zodpovedá jeho životným záujmom, rozvoju, budúcej prosperite. V širšom zmysle možno mesto túžiace po novom začiatku vnímať ako symbol moderného veku, ktorý je tehotný revolúciou. Pri všetkom ideovom zameraní na budúcnosť, s pohľadom smerujúci k horizontu nového usporiadania života, sa tu však narába s jazykom, symbolikou a hodnotovými štruktúrami zdedenými z minulosti, ukotvenými v tradičnej prírodnodedinskej kultúre s jej pradávnyimi archetypmi vrátane distribúcie rodových rolí. Ostatne takáto nadväznosť nie je v poézii proletárskych (Habaj 2016, 34), neskôr socialistickorealisticých básnikov ojedinelá (Mikula 2017, 120 – 121).

Nasledujúce tri strofy prinášajú zhrnutie i pointovanie výpovede. Celá sekvencia pozostáva z troch menších významových celkov, ktoré sa približne kryjú so strofickým členením. Prvým celkom je rekapitulácia dejín mesta, zhrnutie jeho historického dedičstva. Druhý celok predstavuje explikácia aktuálneho pomeru kolektívu, ktorého je subjekt hovorcom, k mestu. Báseň ústi do finálnej strofy, ktorá nastolený vzťah medzi kolektívom a mestom završuje a prináša anticipáciu budúcnosti. Pokiaľ ide o gramatické vyjadrenie subjektu, až po samý záver je použitá prvá osoba plurálu. Ten dáva prítomným motívom nadosobné

významy, vzťahuje ich nie k individuálnemu životnému plánu, ale k situácii generácie, etnicky a sociálne definovaného kolektívu. Po pasážach zameraných na minulosť je od začiatku druhej strofy zrejماً orientácia výpovede na prítomnosť, čo je v istom zmysle návrat k vstupnej situácii, takže báseň dostáva isté zarámčovanie. Zároveň sa vracia do hry figúra príhovoru.

Pokiaľ ide o historický profil mesta, text nadväzuje na motívy zviazané so symbolom cundry. Je tu však znova zrejماً detenzia, mesto už nie je nazvané vyslovene hrubo, skôr žartovne: „*Prirástla k srdcu stará šelma*“ (Poničan 1947, 37). Etnická neurčitosť či nestabilita, nejednoznačná identita mesta je znova koncipovaná ako nedostatok mravnej sily, „poveternosť“: „*So všetkým čo v nej bývalo / Nebola nikdy nikdy verná / váhala ako kývalo / na všetky strany kolembané*“ (Poničan 1947, 37). Toto pripomenutie deficitných stránok predmetu už narába aj s tónom pochopenia. Tento postoj je prípravou na dvojveršie, ktoré obsahuje senzúálne stvárnenú deklaráciu so základom v hmatovej konceptuálnej metafore: „*Vystreli sme k nej mladé dlane / chrániť ju od zlých prívalov*“ (Poničan 1947, 37). Explikovaný ochranný význam má aj svoj podtext, ktorým je vyjadrenie vlastnickeho nároku. Aby privlastnenie nevyznievalo ako obmedzenie na slobode, je prezentované ako ochrana a záchrana, stabilizácia, návrat k pôvodnému stavu, obnova aj príprava na nový život. Tieto zámery vyjadruje najmä predposledná strofa: „*Našou si milá Budeš väčšmi / Našou si s všetkým bývalým / Pamätaj Naša práca vekmi / nezmizla z hradných rozvalín / A keď aj klesla naša sláva / niekedy mladá Bratislava / pripichla si náš rozmarín*“ (Poničan 1947, 37). Za povšimnutie stojí to, že pri charakterizovaní objektu je až v tejto apostrofe prvý raz v celom texte použité nerelativizujúce označenie, dôverné a vlúdne oslovenie „*milá*“ a rovnako prvý raz zaznie tiež vlastné meno mesta, a to v spojení s pozitívnym atribútom „*mladá Bratislava*“. Posledný verš tejto strofy navyše objektu udeľuje hodnotovo vysokú pozíciu nevesty, ktorá zároveň obsahuje aj význam panny. To je zásadný obrat oproti doterajším, prevažne výsmešno-dehonestáčnym charakteristikám mesta.

Záveru básne dominuje práve symbol rozmarínu v obligátnej funkcii svadobného emblému: „*Rozmarín lásky býva znakom / Chráň si ho milá po nociach / Chráň si ho mesto pred panákom / ktorého meno Bolo tak / Chráň si ho ak chceš zostať kvetom / ktorého vôňa čarí ľudským deťom / Ak príde Zabúš na poplach*“ (Poničan 1947, 37 – 38). Rozmarín sa zaraďuje do širokej škály vegetačných motívov, ktoré sa v slovenskej poézii bežne používajú ako symboly pre „existenčné významy zachovania a rozvíjania života“ (Kováčik 1997, 18). Ide o natolko rozšírený symbol, že formulovať jeho genézu môže byť kontraproduktívne, dôležitou súčasťou jeho rodokmeňa však bude folklórno-romantický rad. Prítomnosť motívu rastliny, byliny, kvetu v básni obligátne súvisí s „vyjadrením zmeny situácie k lepšiemu, symbolom oživenia, vzkriesenia“ (Kováčik 1997, 60). Aj pri

objektoch, ako sú práve mestá, patrí k obligátnym symbolom pri tematizovaní ich rastu, rozvoja, prosperity, pokroku a pod. práve formula rozkvetu.

Napriek explicitnosti poslednej strofy treba k funkcii jej ústredného motívu uviesť niekoľko poznámok. V básni týmto symbolom kulminuje zostava motívov, ktoré pracovali s významovo-hodnotovou opozíciou sucho (mesto ako púšť) – vlhko (mesto ako úrodná pôda/lono určené na oplodnenie) a na ňu naviazanými príznakmi, ako sú choroba – zdravie, úpadok – vitalita, staroba – mladosť atď. Pokiaľ pôjdeme po línii vyznačenej mravnými kategóriami, ide o konverziu existujúceho mesta cundry, respektíve kokety na zamýšľané mesto pannu a rodičku.

Neprekvapí, že polarita cundra – panna vzťahnutá na mesto má predlohu v opozícii mesto neviestka – mesto svätica, ktorá je jedným z typických biblických toposov. Neviestkou je Babylon či Rím, sväticou Jeruzalem. Nebol by to ostatne jediný motív s týmito kultúrnymi koreňmi v básni (viď topos veže zo slonoviny, ktorý vo svojom biblickom význame anticipuje topos nevesty a svadby aj stotožnenie mesta s úrodnou zemou). Stratégia, v rámci ktorej jedno a to isté mesto môže byť za istých okolností nazerané ako neviestka a za iných ako panna, s ktorou pracuje Poničan, sa v Biblii týka Jeruzalema. Pozemské mesto, mesto v cudzích rukách a mesto, ktoré sa vzdialilo svojim kultúrnym základom, je diskvalifikované ako neviestka spojená s Antikristom (Frye 2000, 83). Pre eminentný význam mesta je to zároveň cudzoložnica, ktorej bude odpustené, vykúpi sa zo svojich hriechov a dosiahne vyšší stupeň existencie (Frye 2000, 170). Presne tento algoritmus vyplýva aj z Poničanovej básne. Bratislava neviestka je mesto s pozemsky rozporuplnou minulosťou a zároveň mestom, na ktoré si nárokuje kolektív, ktorého hovorcom je subjekt. Mesto nevesta vyjadruje naplnenie mocenských ambícií príslušného kolektívu. Z tohto pozadia ešte vyplýva, že subjektova pozícia má aj spasiteľské parametre. Subjekt je konštruovaný ako Mesiáš, ktorý sa postupne objavuje v rôznych podobách: ako tulák, ako prorok, ako nasledovania hodný hrdina, ako ideálny milenec a ženich, ako spasiteľ.

V tomto ohľade je ešte zaujímavé, že na spečatenie zväzku plebejského etnika s historickým mestom je použitý práve symbol rozmarína, teda atribút dedinskej kultúry. V intenciách ďalekosiahlych premien, ktorých uskutočnenie báseň predkladá ako vlastný cieľ subjektu, možno vec domyslieť aj tak, že etnické a sociálne privlastnenie mesta stotožňuje budúcnosť mesta s jeho ruralizáciou. Z poetologického aj ideového hľadiska folklórne a biblické podtexty ťažiskových motívov básne naznačujú prevahu tradičných významovo-hodnotových štruktúr a kultúrnych komplexov v básnikovom programe prelomu 30. a 40. rokov, potvrdenú navyše aj oneskoreným publikovaním v roku 1947.

Okrem toho, že motív zušľachtľujúceho zväzku pečatí usilovanie subjektu i ním reprezentovaných kolektívov o osvojenie i prisvojenie si mesta, má zauja-

tý ochrannno-obranný postoj subjektu ešte jednu stránku. Dosiahnutý a potvrdený vlastnícky vzťah je destabilizovaný viacerými odkazmi na dynamické deje negatívnej povahy, ktoré udeľujú prítomnej situácii a jej perspektíve príznak nejednoznačnosti. Novým, vlastne pointujúcim prvkom vo výpovedi je motív blízkeho ohrozenia. Pripravuje ho obraz: „*Chráň si ho mesto pred panákom / ktorého meno Bolo tak*“ (Poničan 1947, 37). Miesto nie je v origináli syntakticky celkom jasné, preto pre lepšiu názornosť možno uviesť aj podobu tohto dvojveršia vo vydaní *Básne* (1954): „*Chráň si ho mesto pred panákom, / ktorého meno „Bolo tak*““ (Poničan 1954, 96). Ide teda o hrozbu z minulosti, potenciálne akútnu aj v budúcnosti, ako to dopovedá posledný verš básne: „*Ak príde Zabúš na poplach*“ (Poničan 1947, 38). A ide o hrozbu celkom konkrétnu, čo je zrejme na základe pripojenej datácie: „*Po Viedni, 1938*“ (Poničan 1947, 38). Predpoklad a rámec nebezpečenstva podčiarkuje závažnosť uskutočnenej prísahy i zaprisahania, pretože ide o okolnosti, ktoré si pravdepodobne vyžadujú naplnenie záväzku. Pozadie básne v dobových citlivých politických reáliách umožňuje báseň klasifikovať ako príležitostnú alegóriu.

Pri takto otvorenom konci sa ukazuje, ako môžu vyznenie básne ovplyvniť okolnosti, za akých bola vyprodukovaná i zverejnená. Čítanie textu optikou jesene 1938, ktorej politicky dominovali práve znepokojujúce udalosti ako Mníchovská dohoda a Viedenská arbitráž a ich dôsledky, upriamuje pozornosť na to, že cyklus generačného osvojovania mesta, jeho etnického privlastňovania aj s príslubom prebudovania sociálneho status quo je vo finále daný do kontrastu s hrozbou jeho nového odcudzenia, vyvlastnenia, zakonzervovania v cudzích a už z minulosti známých, životu nepriaznivých poriadkoch. V tejto perspektíve sa báseň javí ako lament nad zhatanými zámermi a varovanie pred možným negatívnym zvratom „úspešného príbehu“.

Čítanie textu optikou roku 1947 sa však opiera o celkom iný rámec mimotextových faktorov. Patrí medzi ne obnovenie Československa po porážke fašizmu a krachu Slovenskej republiky, reintegrácia ba rozšírenie hraníc Bratislavy oproti stavu z konca roka 1938, jej celkom zmenený etnický profil po vykynožení väčšiny jeho židovského obyvateľstva za vojny a po povojnovom deportovaní nemeckej a perzekvovaní maďarskej menšiny, pričom slovakizáciu mesta sprevádzala jeho ruralizácia a proletarizácia, ponajprv skôr živelná, ale čoskoro organizovaná metódami sociálneho inžinierstva, nástroje štátneho teroru nevynímajúc. V tomto svetle sa báseň stáva ódou či hymnom na vytrvalosť osobných, civilizačných a politických aspirácií a úsilí jednej generácie príslušníkov slovenského národa prikláňajúcich sa ku komunistickej ideológii.

Poničanova báseň, pokiaľ sa na ňu dívame ako na subjektivizovanú argumentáciu za slovenské nároky na Bratislavu, zodpovedá stratégiám, ktoré J. Tancer spája s formulovaním etnických narácií. Svedčí o tom etnické značkovanie (Tan-

cer 2013, 142), čiže vnímanie sveta cez prizmu vlastníckych pomerov (vlastné – cudzie), ktoré vedie k udeľovaniu etnických nálepiek, akou je v tomto prípade prisúdenie slovenskej identity Bratislave. Druhou je stratégia genealógie, ktorá „sa sústreďuje na otázku pôvodu a počiatku“ (Tancer 2013, 145) a v minulosti hľadá dôkazy na odôvodnenie vlastných aktuálnych záujmov. Trojicu dotvára teleologická stratégia (Tancer 2013, 146), podľa ktorej sa súčasný stav považuje za zákonitý výsledok historického procesu a jediný správny základ nastávajúcej prosperity zaručenej práve dominanciou vlastného etnika. U Poničana sa národné hľadisko dopĺňa ešte aj o sociálne v intenciách komunistického svetonázoru, aj tu sa však uplatnia všetky tri zmienené konštrukčné postupy.

Poničanovo básnické stvárnenie Bratislavy v analyzovanej básni má viacero vrstiev: vyjadruje súbor autobiografických, generačných, nacionálnych aj sociálnych zámerov. V tomto spočíva jej časový význam. Zároveň je príkladom na to, ako výdatne sa v slovenskej poézii pri vyjadrovaní urbánnej skúsenosti uplatňujú neurbánne pramene významov, hodnôt a ideí. V tomto je synekdochou javu nadčasového, vari až typického.

LITERATÚRA

- Bílik, René. 2011. „K tematizácii mesta v slovenskej literárnej kultúre (O jednom kultúrnom konštrukte).“ In: *Město. Vytváření prostoru v literatuře a výtvarném umění*, Jan Malura, Martin Tomášek (eds.), 46 – 56. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě.
- Brezina, Ján. 1988. *Básnik Ján Poničan*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Fabian, Juraj. 1947. „Básne o Bratislave.“ In *Práca* 2 (89): 4.
- Frye, Northrop. 2000. *Velký kód (Bible a literatura)*. Prekl. Sylva Ficová a Alena Přibáňová. Brno: Host.
- Habaj, Michal. 2016. *Básnik v čase. Smrek – Lukáč – Novomeský – Poničan*. Bratislava: Literárne informačné centrum.
- Chorváth, Michal. 1972. *Literárne dielo Jána Poničana*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Chorváth, Michal. 1962. „Doslov.“ In Ján Poničan. *Ohne nad riekou*. 123 – 131. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- Kerecman, Peter. Bez vročenia. „Advokáti Davisti: Ján Poničan.“ In www.nasaadvokacia.sk [cit. 07. 08. 2021] <http://www.nasaadvokacia.sk/ponican.html>.
- Klátik, Zlatko. 1978. „Poničanov impulz.“ In *Slovenské pohľady* 94 (9): 100 – 108.
- Kněžek, Libor. 1977. „Biografické kalendárium dr. Jána Poničana.“ In *Ján Poničan 1902 – 1977*, Karol Rosenbaum (ed.), 231 – 244. Martin: Matica slovenská.

- Kováčik, Lubomír. 1997. *Obraznosť v poézii slovenského romantizmu*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta.
- Luther, Daniel. 2010. „Tri mýty o jednom meste.“ In *Evropské město. Identita, symbol, mýtus*. Blanka Soukupová, Hedvika Novotná, Zuzana Jurková a Andrzej Stawarz (eds.), 109 – 124. Bratislava: ZING PRINT.
- Luther, Daniel. 2018. *Bratislava Česko-Slovenská. Putovanie z monarchie do Slovenského štátu*. Bratislava: Marenčin PT.
- Matuška, Alexander. 1975. *Za a proti*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Miko, František. 1969. *Estetika výrazu*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Míkula, Valér. 2017. *Socialistický realizmus v slovenskej poézii. Texty a interpretácie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- Nádaskay, Viliam. 2021. „Radikálne premeny Bratislavy (v poézii od roku 1945 do konca päťdesiatych rokov).“ In *Slovenská literatúra* 68 (3): 276 – 287.
- Poničan, Ján. 1947. *Mesto*. Bratislava: Národný výbor Bratislava.
- Poničan, Ján. 1954. *Básne*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- Poničan, Ján. 1975. *Búrlivá mladosť. Spomienky I, 1920 – 1938*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Šmatlák, Stanislav. 1979. *Dve storočia slovenskej lyriky*. Bratislava: Tatran.
- Tancer, Jozef. 2013. *Neviditeľné mesto. Prešporok/Bratislava v cestopisnej literatúre*. Bratislava: Kalligram.
- Vaňková, Irena, Iva Nebeská, Lucie Saicová Římalová a Jasňa Šlédrová. 2005. *Co na srdci, to na jazyku*. Praha: Karolinum.
- Zambor, Ján. 2010. *Tvarovanie básne, tvarovanie zmyslu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

doc. Mgr. Jaroslav Šrank, PhD.
Katedra slovenského jazyka a literatúry
Ústav filologických štúdií
Univerzita Komenského v Bratislave
Pedagogická fakulta
Račianska 59
813 34 Bratislava
srank1@uniba.sk